

Mine Kışlalıoğlu
Fikret Berkes

ÇEVRE VE EKOLOJİ

Remzi Kitabevi

MİNE KIŞLALIOĞLU BERKES, Gaziantep doğumlu. Üniversite öğrenimini ve doktorasını İngiltere’de yaptıktan sonra, T. C. Su Ürünleri Genel Müdürlüğü’nde ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Yurtiçinde Fikret Berkes ile yazdığı iki kitap ve çeşitli makaleler, yurtdışında ise teknik eserler yayınlamıştır.

FİKRET BERKES, İstanbul doğumlu. Üniversite öğrenimini ve doktorasını Kanada Montreal’deki McGill Üniversitesi’nde yaptı. Manitoba Üniversitesi Doğal Kaynaklar Enstitüsü’nde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. Türkiye’de çeşitli üniversitelerde konuk öğretim üyesi olarak seminer dizileri hazırladı. Uluslararası doğa koruma birliği IUCN’in komisyon üyesidir. Yurtdışında 200’den fazla bilimsel ve teknik eser yayınlamıştır.

Dr. MİNE KIŞLALIOĞLU
Dr. FİKRET BERKES

ÇEVRE ve EKOLOJİ

Remzi Kitabevi

Annelerimize ve Cem'e...

"Dünya bize dedelerimizden kalma bir miras değil, torunlarımıza bırakacağımız bir emanettir."

ÇEVRE VE EKOLOJİ / Dr. Mine Kışlahoğlu / Dr. Fikret Berkes

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayıma hazırlayan: Ilgın Yıldız

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1413-7

BİRİNCİ BASIM: Mayıs 1989

ON SEKİZİNCİ BASIM: Aralık 2020

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

“Kirli Çevre İnsanın Ruhunu Kirletir, Kirli Ruhlar Çevreyi Kirletir”

AZİZ NESİN

Önce yazarı

Kültürel etkinliklerdeki söyleşilerimizde bana en çok sorulan soru şu ikisidir:

“Bugünkü Türkiye gençliğini nasıl buluyorsunuz?”

“Türkiye'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz?”

Bu iki sorunun bana sorulmadığı kültürel toplantı (konferans, panel, açığoturum, seminer vb.) hemen hemen olmamıştır. Çok yalın gibi görünse de yanıtı zor sorulardır bunlar. Her iki sorunun yanıtının ortaklaşalığı vardır.

Türkiye gençliğinin benzeşik (homojen) olmadığını, büyük kentler gençliğiyle taşra gençliğinin, büyük kentlerin varlıklı bölge gençleriyle gecekondulu ve yoksul bölge gençliğinin, kentsel bölge gençliğiyle kırsal bölge gençliğinin, Ege bölgesi gençliğiyle Güneydoğu Anadolu gençliğinin, sınıfsal ve katmansal ayrımı olan gençliğin aynı ölçütle değerlendirilemeyeceğini anlatmaya çalışırım. Soruyu soranlar benden olumlu ya da olumsuz ama kesin bir yanıt bekledikleri için doyumsuz kalırlar. Her ülkede olduğu gibi, belki onlardan daha da aşırı bir stadyum gençliği ve stadyuma bile giremeyen bir futbol gençliğimiz var. Bir kara kalabalık gençliğimiz var. İşbitirici, köşedönücü büyüklerini örnek alan üçkâğıtçı gençliğimiz var. Hayta, dalgacı, vurdumduymaz gençliğimiz var. Geçim derdiyle çocukluğundan beri ezilmiş gençliğimiz var. Disko, hippie, holigan, metalmci, punk vb. gençliğimiz var. Bir de, evet, bir de, sayıları öbürlerine göre az da

olsa, düşünen, okuyan, eleştiren, üreten, sorumlunu duyan, hakkını arayan gençliğimiz var.

Yanıtım, soruyu soranları pek de sevindirmez.

İkinci soruya, yakın gelecek için umutlu bir yanıt veremeyeceğimi, ama Türkiye'nin geleceğinin işte o çok azınlıktaki okuyan, düşünen, eleştiren, üreten ve sorum duyan gençliğe bağlı olduğunu söylerim.

Her iki yanıtımı da karamsar bulanlar çoğunluktadır, ama benim gerçekçi görüşüm bu.

Bu kitabın karıkoca olan iki yazarından biri olan Fikret Berkes'i tanıyorum; yurdumuzun hem bugünü, hem geleceği için bana güven veren, övünç veren, umut beslediğim gençlerimizden biridir. Dahaca tanışamadığım eşi Mine Kışlalıoğlu'nun da bize kıvanç veren gençlerimizden olduğunu, bana çok şey öğreten ortaklaşa kitaplarından anlıyorum.

Halk İçin Yazmak

Çevre ve Ekoloji adlı kitabı iki kez okudum. İlkinde herhangi bir okur olarak okumuştum. Kitabın yazarları, yeni basımı için benden bir önsöz yazmamı isteyince, ilk okuyuşumla yetinemedim, ikinci kez daha da dikkatle okudum. Bir uzmanlık konusu olan bu kitabı değerlendirmeye kendimi yetkili görmüyorum. Ama kitabın amacı, yöntemi, verdiği bilgiler beni çok ilgilendirdi.

Öyle bilimler vardır ki, salt o daldaki bilimcilerle o bilimden yararlanacak bilimcileri ilgilendirir. Örneğin jeoloji, antropoloji, arkeoloji, filoloji (eskil diller Latince, Yunanca gibi, Türkoloji ya da Sinoloji gibi) herkesin bilmesi gereken bilimler değildir. Öyle bilimler de vardır ki, bilimsel olarak bir bilimci kertesinde olmasa bile, hiç olmazsa genel kuralları ve nitelikleriyle o bilimleri herkesin bilmesi gerekir. Örneğin, ekonomi, siyasalbilim, toplumbilim vb. gibi. Bu tür bilimleri herkesin kendi yetisine, çevresine, algılama gücüne göre az çok öğrenmesi gerekir. Çünkü bu bilimler güncel yaşamımızın içine girmiştir. Bilsek de bilmesek de, istesek de istemesek de, nasıl havanın içinde yaşıyorsak, bu bilimlerin de içindeyizdir ve bu bilimlerin yasalarına, kurallarına göre yönetilip yaşamaktayızdır. Ekoloji de böyle bir bilimdir. Bilelim bilmeyelim, hepimiz bu bilimin kuralları içinde yaşıyoruz. Bu yüzden her bilinçli insanın (kendisinin bilincinde olan insanın) hiç değilse ekolojinin konusunu, içeriğini, sorunlarını, kurallarının neler ol-

duğunu bilmesi, öğrenmesi zorunludur. Çünkü biz hepimiz bu bilimin konusu olan aynı çevreyuvarlağının (ekosferin) içinde yaşıyoruz.

(Türkçe çevrebilim, ekolojiyi karşılıyor mu? İlle de terimin anlam karşılığını tam olarak bulmak da gerekmez. Karşılıyorsa, ekoloji yerine çevrebilim demeyi yeğlerim.)

Çevrebilim bütün halkın, hepimizin, kendi kapsamımıza göre bilmemiz gereken bir bilimdir. İşte iki genç çevrebilimci, Dr. Mine Kışlalıoğlu'yla Dr. Fikret Berkes *Çevre ve Ekoloji* adlı kitaplarıyla, bilimciler için değil, bizim için, halk için, çevrebilimin ne olduğunu, nelerle uğraştığını, genel kurallarını, bunları bilmenin yararlarını, bilmenin zararlarını, hepimizin anlayacağı biçimde açıklıyorlar.

Halklaştırma (Vulgarisation)

Bu sözcüğün değişik anlamları var. Bizim anladığımız, bir bilimsel konuyu, o bilimi bilmeyen halka anlatabilecek biçimde yazmaya, anlatmaya "vulgarisation" denir. Biz buna halklaştırma (populariser) diyebiliriz. Birtakım bilimciler, nedense vulgarize yapıtları küçümser, hatta aşağılarlar. Nedensesi yok, nedeni belli. "Vulgaire" olan bayağı, aşağılık demektir. Halk da bayağı ve aşağılıktır. Halkın anlayacağı düzeyde bilimsel yazmak bilimciye yakışmaz. Ben tam tersini düşünüyorum. Bir bilimcinin, halklaştırılmış bir yapıt yazması, bilimsel yazmasından çok daha zordur. Çünkü bilimi halklaştırmak için, önce o bilimi gerçekten çok iyi bilmek, sonra kendisine anlatılacak halkı çok iyi bilmek gerekir. Dr. Mine Kışlalıoğlu'yla Dr. Fikret Berkes, uzmanı oldukları çevrebilimini ve bunu anlatacakları Türk halkını çok iyi bildikleri için, konunun dışında kalan bizim hepimizin anlayabileceği ve ilgiyle okuyacağı bir yapıt vermişler. Bu kitabı okuyan, çevrebilimci olmaz, uzman olmaz, ama her insanın, özellikle Türkiye insanının zorunlu olarak bilmesi gereken çevrebilimsel konuları, sorunları, kuralları öğrenmiş olur.

Bilmezsek Ne Olur

1986 yılının Nisan ayında Ukrayna'nın başkenti Kiev'e yakın Çernobil çekirdeksel santralinde (reaktöründe) bir kaza oldu. Işınlayıcı maddeler dışarı saçıldı ve yağmurlar yoluyla dünyanın birçok yerine, bu arada Türkiye'ye yayıldı. Çevrebilimle ilgisi, ilişkisi ol-

mayan Türkiye'nin bu ölümcül tehlikeden haberi bile olmadı. Önce İsveç, sonra öteki ülkelerden haberler gelmeseydi, kıyamete dek bu tehlikeden haberimiz bile olmayacaktı. (Türkiye üniversitelerinde çevre bilimi kürsüleri var mı?) Sonradan haber verdiler de ne oldu? Hiç... Devlet ve hükümet düzeyindeki en yetkili kişiler çay içerken TV camında görünüp, çaylarımızda ışınlama olmadığını, olsa da bize vız geleceğini söyledi. Bunlardan biri de nükleer enerji komisyonu başkanı gibi niteliği olan bir bilimciydi. Sonuç? Dışarı sattığımız çaylar, ışınlı olduğu için geri çevrildi. Bu arada Türkiye halkı 33 bin ton ışınlı çay içtikten sonra, geri kalan 45 bin ton ışınlı çayın yok edilmesi de acıklı-gülünçlü olaylara neden oldu.

Çevre bilimi bilmezsek işte böyle olur. Ya bilersen ne olur? Yine aynı şey olur. Çünkü bu ışınlı çaydan içenler on-on beş yıl sonra kanser olurmuş. Türkiye insanının büyük, çok büyük çoğunluğu günü güne zorlukla yaşayabildiği için, tek bugün doysun diye, bile bile on beş yıl sonra kanser olmaya gönüllüdür. Görülüyor ki burda çevre bilime ekonomi karışıyor.

Ya Delinen Ozon Tabakası

Ozon tabakası da neymiş? Delinmiş mi? Deliği dikilmez mi? Bırakınız Türkiye insanlarının çoğunluğunu, kimya öğretmenleri biliyor mu, kimya ders kitaplarında ozonun ne olduğu, Cl'la Fl ve C gazları bileşiminin otuz-kırk kilometre yükseklikte nasıl ayrışıp klorun ozon tabakasını deldiği yazılı mı? Kadınların saçlarını biçimlendirmek için kullandıkları püskürteçlerden çıkan gaz, elli yıl sonra ozon tabakasını delebiliyor. Elli yıl sonra! Türkiye insanı için elli yıl sonraki felaket ne demektir? Bugün papucunun, pantolonunun yırtığıyla bile uğraşamayan çoğunluğumuz için, ozon tabakasının elli yıl sonra yırtılmasının ne anlamı olur? Burda da çevre bilime toplumbilim ekleniyor. (Ne çok şey öğrendim bu kitaptan.)

Ya İnsan Ruhunun Kirliliği

Bir yanı deniz (tuzlu su), bir yanı göl (tatlı su) olup ikisinin ince bir kara dilimiyle ayrıldığı coğrafya dünyada çok seyrek. Bu seyrek coğrafyalar turizm için değerlendirilir. Romanya'da Mamaia gibi. İstanbul, dünyanın az bulunur böyle bir yerine sahiptir: Küçükçekmece ve

Büyükçekmece. Bir yanda Büyükçekmece Gölü, bir yanda Marmara Denizi ve ikisini ayıran ince bir kara dilimi. Bir turizm cenneti olabilecek böyle bir yere koca bir çimento fabrikasıyla bir de yağ fabrikası oturtulmuştur, başka hiçbir yer kalmamış gibi. Çimento fabrikasının duman ve tozlarıyla çevrenin bitki örtüsü ölmüştür. Ötedenberi bir güzel yazlık olan Mimarşinan köyü sağlıklı yaşanmaz durumdadır.

Pamukkale yürekler acısıdır.

Bandırma'da denize girilecek yer kalmamıştır.

Her nerde çevre kirliliği varsa, orda insanların ruhsal kirliliği de vardır. Çevrenin güzelliği de, çirkinliği de o çevrede yaşayan insanların ruhuna yansır. Ruhları kirli insanlar da, çevrelerini kirlletirler. Örnek vereyim. Bir yerde (adı gerekmez) çevreyi kirleten, insanların sağlığına zarar veren ve bu zararı üniversitenin bilimsel yazanağıyla da saptanmış bir fabrikanın kapatılması için o çevrenin halkı dâvâ açar. Dâvâyı üstlenen avukat da, o çevrede yaşamaktadır. Dâvâ kazanılmak üzere dir, kazanıldı, kazanılacak... Birden büyük bir değişiklik olur. Avukat, yıllardır yaşadığı o çevreden başka yere taşınır. Bir apartman dairesi ve bir yazlık sahibi olur. Bir de duyulur ki, o avukat, dâvâ açılan fabrikanın sahibi holdingin danışmanı olmuştur ve dâvâ kaybedilir.

Nerde çevre kirliliği varsa orda ruh kirliliği de vardır. Burda da çevre bilime ruhbilim ekleniyor.

Sözlerimi bir öneriyle bitirmek istiyorum.

Birçok gereksiz derslerin okutulduğu okullarımızda, en geç ortaokuldan başlanarak çevre bilim dersi de okutulmalıdır. Çevre bilim öğretimi hemen başlatılmalıdır.

Sevgili Mine ve Fikret. Kitabınızla bana çok şey öğrettiniz. Sağ olun. Dilerim ki, okullar için çevre bilim ders kitapları da yazarsınız.

Hamburg-10 Haziran 1990

Önsöz

Çevre ve ekoloji konularında Türkiye’de yayınlanmış çeşitli teknik eserler ve çeviriler var. Ancak Türkiye içeriği olan, özgün ve genel okur kitlesine ulaşabilmek amacıyla yazılmış bir eser, bu kitaptan önce mevcut değildi. Kitabımız, ekoloji konularında bilimsel eserler ile genel okur arasındaki işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyordu.

Genel okuyucuya, kolayca anlaşılabilir, okunaklı, didaktik olmayan, atasözü ve Nasreddin Hoca fıkraları gibi hafifletici öğelere yer veren, zaman zaman eğlenceli bir dille yazılmış bir kitap sunmak istedik. Kitapta, çeşitli çevre konularında Türkiye ile ilgili bilgiler bulunmasına özellikle dikkat ettik. Türk okurunun konuyla özdeşleşebilmesi için, yeri geldikçe kültürel motifler kullandık. Ekolojinin esrarlı bir bilim dalı değil de, herkesin yaşamının bir parçası olduğunu göstermek için halk inançları, felsefe ve edebiyatımızdan örnekler yer verdik.

Çevre sorunlarının, ekoloji biliminin temellerine oturtulmuş pratik çözümlerini vermeye özen gösterdik. Doğal kaynaklar kullanımı, toksik atıklar, nüfus artışı, toprak-su dengesi, şehircilik gibi konularda, çeşitli ülkelerin deneyimlerinden ders alarak, uzun vadeli çözümlere yönelik yeni bakış açıları getirmek istedik. Herkesi bu kadar temelden ilgilendiren ekoloji ve çevre konularında, kamuoyu oluşturmaya yarayacak çabalara katkıda bulunabilirsek ne mutlu.

Ekoloji biliminin temel konularını, kitabın 3, 5, 7 ve 9. bölümlerinde yer yer ele aldık. Bu kısımlar ekoloji öğrencileri ile ekoloji bilim dalını daha ayrıntılı öğrenmek isteyen okurlar için önemlidir.

Bilimsel içeriği sağlam olmakla birlikte, elinizdeki kitap bilimsel bir kaynak ya da ders kitabı olarak hazırlanmadı. Bilimsel dokümantasyon ve daha ayrıntılı bilgiler için *Ekoloji ve Çevre Bilimleri* adlı kitabımıza başvurulabilir.

Bu kitabın gerçekleşmesinde emeği geçen mimar ve planlamacı İnci Kışlalıoğlu, Prof. Dr. Serpil Kışlalıoğlu, Dr. Birsen Olgaç, atasözleri konusunda katkıları için Muazzez Kışlalıoğlu, güncel haberler konusundaki yardımları için Dr. Mediha Esenel, hadisler ve ekolojiye uygun gelenekler konusundaki yardımları için Dr. Fuad Şahin'e, Kıbrıs'ta çevre durumu konusunda verdiği bilgiler için Feridun Kemal'e teşekkürü borç biliriz. Çabalarımıza çeşitli şekillerde destek ve katkıda bulunan, Doğal Hayatı Koruma Derneği'nden Şahika Erta'n'a, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı'ndan Av. Engin Ural'a, Mehmet Özyağcılar'a, kitabın hazırlanmasında emeği geçen Remzi Kitabevi ekibine ayrıca teşekkürlerimizi sunarız.

Bu kitabın ilk kez yayınlandığı 1989 yılından bu yana, yeni basımlar için kitabı defalarca elden geçirdik. Yeni gelişmeleri izleyerek, kitabın güncelliğini devam ettirdik.

İçindekiler

Giriş	15
Ekolojinin Problemlere Yaklaşımı	31
Ekolog Gözüyle Dünya	50
Hepimize Bir Dünya: Dünya Çapındaki Çevre Sorunları.....	66
Akvaryum Ekosisteminin Öğrettikleri.....	84
Enerji, Tarım ve Beslenme	99
Dünya Nüfusu Nereye Gidiyor	117
Şehir Ekolojisi.....	135
Ekolojik Döngüler ve Çevre Kirlenmesi	158
Orman, Su, Toprak	180
Çeşitler ve Türler	199
Doğayı Tüketmeden Kullanmak: Çözümler.....	222
Bir Söyleşi	247
Kaynakça.....	271
Dizin.....	275

Giriş

Büyük şehirlerin ölüm saçan içme suları. Her yaz yinelenen orman yangınları. Her tarafa yayılan madencilik, enerji yeterliliği sorunu ve zehir saçan termik santraller. Patlayan çöplükler. Boğaziçi'nin yeşil tepelerinin yağmalanması. Nükleer santral tartışmaları. Erozyonla denize taşınan Anadolu'nun değerli toprakları. İzmir ve İzmit körfezlerinin sanayi artıklarıyla boğulması. Karadeniz ve Marmara'nın acıklı durumu. Hamsinin tükenmesi. Kıyılarımızın yapılaşması. Dev deniz kaplumbağalarını koruma çabaları ve Köyceğiz Dalyanı. Ege ve Karadeniz dağlarında siyanür ekip altın biçenler. Doğu Karadeniz dağlarında toprak kaymaları. Dünya Çevre Zirvesi toplantıları. İstanbul'daki Habitat-II Konferansı ve insanların yaşam ortamı. 2006'dan beri her yıl yinelenen Güneş Fuarı. Atmosferdeki ozon tabakasının incelmesi. Sera etkisi ve iklim değişikliği. Bitki, hayvan tür ve çeşitlerinin giderek azalması. Hormonlu ürünler. Yiyecek maddelerinde genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO).

Çevre sorunları yıllardır gündemde, hatta Anadolu'nun erozyonu gibi bazı sorunlar Atatürk devrinden beri ele alınıyor. Yukarıdaki liste, gazete okuyan, televizyon seyreden hemen herkesin, üç aşağı beş yukarı duymuş olduğu konuları kapsamakta. Ülkemizde çevre sorunları yeni değil ama çevre bilincinin gelişmesi oldukça yeni bir olay. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye'de Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu gibi kuruluşların değişik kesimlere yönelik etkinlikleri yıllardır sürüyor. Bu konulardaki yayınlar, genişçe bir kitap rafını dolduracak sayıya çoktan ulaştı. Biz ilk kez 1983'te Türkiye'de ekoloji ve çevre konularında kitap niteliğinde kaç adet bilimsel yayın

olduğunu incelemiş, taramamız sonucu bu niteliklerde 35 çalışma bulunca biraz şaşmıştık. Bugün bu sayı çok daha kabarık. (Bu eserlerden bazılarını “Kaynaklar” kısmında bulabilirsiniz.)

Böyle hatırı sayılır bir bilimsel birikimin yanı sıra, ülkemizde çevre sorunları yaşamın ta içine girmiş, herkesin ilgilendiği güncel konular haline gelmiştir. Bununla birlikte, Batı Avrupa ülkeleri ve hatta Hindistan’da olduğu gibi, çevre konularındaki bilinçlenmenin ülkemiz yönetimine yansımalarını söylemek mümkün değildir. Doğal kaynaklar, kirlenme, enerji konularında bilinçli kamuoyu tartışmalarının, ülkemiz çevre politikasına yön verdiği pek söylenemez.

Bunun önemli nedenlerinden biri, bilim yazarı ve gazeteci Reşit Canbeyli’nin bir yazısında şöyle açıklanıyor: “Türkiye’de bilimsel gelişmeleri geniş okur yazar kitlesine aktarma konusunda önemli bir boşluk vardır. Batı’daki meslektaşlarının aksine, Türkiye’de bilim adamlarının popöler bilim kitabı yazma, kendi deneyim ya da görüşlerini aktarma geleneği yoktur.” İşte bu kitapta amacımız, bu boşluğu biraz olsun doldurmak için “popöler bilim” düzeyinde ve genişçe bir okur kitlesine hitap edebilecek bir ekoloji kitabı sunmak. Hemen ekleyelim: Amacımız felaket tellallığı yapmak, ya da Batı dünyasının günümüzde moda olan “hayvan hakları” gibi çeşitli fantezi akımlarını ithal etmek değil. Aksine, haber niteliğindeki güncel çevre sorunlarının bir adım ötesine gidip, perde arkasına bakmak istiyoruz. Çevre sorunlarının tek tek ve yüzeysel olarak ele alınması yerine, bu sorunların bilimsel temellerine inmek istiyoruz. Ne demek istediğimizi açıklamak için bir örnek vermek yerine, size küçük bir test sunalım. Yanlış mı, doğru mu?

1. Bu kadar ülke sorunu dururken, nesli tükenen kuşlarla ilgilenmek saçma bir şey.
2. Çevre koruma uğraşları, kalkınma çabasını baltalar.
3. Şehirlerin yeşil alanlarının satılması belediyelere ihtiyaçları olan geliri sağladığı gibi, mesken sorununun çözümlenmesine de yardımcı olur.
4. Güneş toplayıcılarıyla değil, koca barajlar, termik santraller, dev eserler yaratmak için uğraşmalıyız.

Tüm soruları “yanlış” olarak mı yanıtladınız? Biz de size katılıyoruz. Ama okumaya devam edin. Kimi cevaplarda tereddütünüz ya da “doğru” mu dediniz? Evet, bir anlamda doğru ama... Aması var ve

işte bu “ama”yı anlatmak istiyoruz bu kitapta. Çünkü çevre sorunları çok boyutludur ve de alıştığımızın dışında problem çözme biçimleri gerektirir çoğunlukla. Bu kitapta yapmak istediğimiz şeylerden biri, ekoloji biliminin öngördüğü bakış açısını, problemlere yaklaşım tarzını anlatmak; bu yaklaşımları ülke ve dünya sorunlarından birkaç örneğe uygulamak.

Geçmişten Bugüne Ekoloji

Ekoloji, bir anlamda insanlığın varoluşu kadar eski, bir anlamda da en yeni bilim dallarından biridir. Eskidir dedik, çünkü her şeyden önce akli selime dayanır, hepimizin aşına olduğu bildik fikirleri içerir. İnsanlığın doğayla ilişkilerinin bir ürünüdür. Atasözlerinde, darb-ı mesellerde, kıssadan hisse hikâyelerinde olduğu gibi, binlerce yıllık yaşam deneyimlerine ve bunlardan üretilen düşüncelere dayanır.

Örneğin, ilk bakışta pek de ekolojiyle ilgisi varmış gibi görünmeyen şu atasözlerine bakalım:

“Ne ekersen, onu biçersin.”

“Ak akçe kara gün içindir.”

“Sakla samanı, gelir zamanı.”

“Baba eder, oğul öder.”

“Ayağını yorganına göre uzat.”

“Keskin sirke, küpüne zarar verir.”

Bu atasözleri, ekolojik gerçekleri de tam olarak ifade eder. Tüm dünya dinlerinde yeri olan, insanın doğayla yakınlığı ve insanın doğayı koruma konusundaki sorumluluğu, hem felsefi, hem de ekolojik kavramlardır. Ekoloji; çiftçinin, balıkçının, avcının, bahçecinin nefes alıp verir gibi, farkında bile olmadan bilip anladığı bir konudur. Ekoloji bilincine varmak için uzun uzadıya okullar bitirmek gerekmez. Tasavvuf şairleri ile kökü en az Yunus Emre’ye kadar giden Anadolu halk şairlerinin konusudur ekoloji. Aşağıdaki dörtlükler sanki ekolojik gerçekleri anlatır:

*Eğer beni öldüreler,
Külüm göğe savuralar,
Toprağım anda çağıra,
Bana seni gerek seni.*

Ya da,

*Dolap niçin inilersin?
Derdim vardır, inilerim,
Ben Mevlâ'ya âşık oldum,
Onun için inilerim.*

Tasavvuf felsefesinin bir parçası olmuştur ekoloji. Mevlânâ'nın dediği gibi, "Dünya her nefeste yeniden yaratılmakta, yenilenmektedir. Fakat biz dünyayı öylece durur gördüğümüzden, bu yenilemeden haberdar değiliz."

Şimdi biraz da Âşık Veysel'den alalım, ama "kara toprağı" sadece ölüm anlamında değil de, ekolojik döngüler açısından düşünelim:

*Âdem'den bu deme neslim getirdi,
Bana türlü türlü meyva yedirdi,
Her gün beni tepesinde götürdü,
Benim sadık yârim kara topraktır.*

Yahut:

*Evvel de topraktır, sonra da adım,
Geldim gittim bu sahnede oynadım,
Türlü türlü tebdilâta uğradım,
Gahi viran şen olurdu postlarım.*

Ekolojinin bütünsellik fikrini en iyi yakalayan şairlerden biri de Nâzım Hikmet:

*Bulut mu olsam,
Gemi mi yoksa,
Balık mı olsam?
Yosun mu yoksa?
Ne o, ne o, ne o.
Deniz olunmalı oğul,
Bulutuyla, gemisiyle, balığıyla, yosunuyla.*

Çağdaş ekoloji, canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanır. Temelde biyolojinin bir alt dalıdır. Ekolojiyi bilimsel şekliyle ayrıntılı olarak daha önce inceledik. (Bkz. Kışlalioğlu ve Berkes, *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*). Günümüzde

Çevre ve ekoloji konuları herkesin günlük yaşamını temelden ilgilendiriyor. Bu konularda Türkiye'yi ele alan, özgün ve genel okur kitesine ulaşabilecek bir kitap şimdiye kadar yazılmamıştı. Bu kitap işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyor.

“ Öyle bilimler vardır ki, hiç olmazsa genel kuralları ve nitelikleriyle herkesin bilmesi gerekir. Bilsek de bilmesek de, istesek de istemesek de, nasıl havanın içinde yaşıyorsak, bu bilimlerin de içindeyizdir ve bu bilimlerin yasalarına, kurallarına göre yönetilip yaşamaktayızdır. Ekoloji de böyle bir bilimdir...

Bir bilimcinin, halklaştırılmış bir yapıt yazması, bilimsel yazmasından çok daha zordur. Çünkü bilimi halklaştırmak için, önce o bilimi gerçekten çok iyi bilmek, sonra kendisine anlatılacak halkı çok iyi bilmek gerekir. Dr. Mine Kışlalıoğlu'yla Dr. Fikret Berkes, uzmanı oldukları çevrebilimini ve bunu anlatacakları Türk halkını çok iyi bildikleri için, konunun dışında kalan bizim hepimizin anlayabileceğimiz ve ilgiyle okuyabileceğimiz bir yapıt vermişler. ”

Aziz Nesin

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1413-7

9 789751 414137

KDV'den muaftr